

L'Observació Meteorològica a Manacor

Joan Barceló Trobat

A les Illes Balears hi ha una gran tradició meteorològica; de fet, actualment hi ha en funcionament uns 180 observatoris pluviomètrics oficials. Manacor, amb 260 quilòmetres quadrats, és un dels municipis més extensos de Mallorca, cosa que, juntament amb el seu caràcter agrícola, ha propiciat que hagi tingut molts observatoris al llarg de la seva història.

Aquest treball és part de l'estudi de la memòria d'investigació de l'observació meteorològica a les Illes Balears que encara es troba en fase de realització; per tant, encara està incomplet i pot patir alguns canvis.

Només pretenem posar de manifest i recuperar de la memòria, amb la mesura que ens sigui possible, l'elevat nombre de persones que han dedicat part del seu temps a mesurar les variables meteorològiques. En definitiva, donar a conèixer una tasca contínua i poc reconeguda que han duit a terme persones aficionades a la meteorologia i gràcies a les quals avui en dia coneixem el nostre clima i, per tant, també el nostre territori.

Hermenegildo Gorria, en un dels pocs documents gràfics que hem trobat.

La Xarxa de Catalunya i Balears

La primera estació meteorològica a Manacor va començar a funcionar el 1896. Formava part de la Xarxa Meteorològica de Catalunya i Balears creada el 1894, dependent de la Diputació de Barcelona i dirigida per Hermenegildo Gorria.

Hermenegildo Gorria era el director de la Granja Experimental de Barcelona i de l'Escola Provincial d'Agricultura, i també va crear la Xarxa Meteorològica de Catalunya i Balears, la qual al principi es denominava *de les Províncies de Barcelona, Balears, Girona, Lleida i Tarragona*. Però va funcionar pocs anys, només entre finals del segle XIX i principis del XX.

El llibre *Climatologia* de Vicenç Sureda i Obrador ens relata com els observadors voluntaris agafaven dades de variables meteorològiques i com també feien els primers estudis fenològics de Catalunya, ja que també preuien nota de les dates de floració de les plantes, arribada d'ocells migratoris, etc.

Malgrat els pocs recursos de què disposava la Diputació, la Xarxa va arribar a tenir 51 estacions que enviaven regularment les seves dades a la Granja Experimental. D'aquestes estacions, 6 eren de les Illes Balears i, tot i la seva poca durada en funcionament, eren bastant completes ja que, a més de variables habituals, també en algunes estacions mesuraven l'ozó i la nebulositat. Les observacions habituals en totes aquestes estacions de les Illes Balears eren les de temperatura, humitat relativa, vent, precipitació, evaporació i pressió atmosfèrica.

L'estació de Manacor va funcionar fins al 1901 i els encarregats de les mesures eren:

- Francisco Pascual: 1896 - gener 1900.
- Sebastià Esteve: final de 1899 - 1900.
- Gabriel Fuster: 1901.

Es mesurava la temperatura de les 8 h i de les 15 h, la màxima i la mínima diària, la pluja i l'evaporació. A més, se'n feia la mitjana diària.

En pocs anys, Eduard Fontserè, encarregat de la Xarxa, va ser tot una figura cabdal en el desenvolupament de la meteorologia catalana i mediterrània. Però les dificultats econòmiques de principi del segle XX feren que a poc a poc minvàs el nombre d'estacions i, per això, aquesta Xarxa va deixar de funcionar molt aviat.

Aquestes mesures, però, foren registrades, ja que el full mensual d'observacions s'enviava a la Granja Experimental de Barcelona, i es publicaven primer en fulls i després en el *Butlletí Agrícola i Meteorològic de la Granja*. A les Illes Balears, a més de Manacor, també en funcionaren a Inca, Sineu, Sóller, Port de Sóller, Palma i Maó.

Per trobar una altra estació que hagi funcionat a Manacor hem d'esperar fins als anys 30. Es tracta de la possessió de Son Crespi Vell, que des de finals de 1931 recull dades de pluja i avui en dia encara funciona. És una sèrie bastant important i llarga; a més, només ha tengut alguns buits el 1977 i el 1984 i 1985.

Full mensual de Manacor el gener de 1900.

El Servei Meteorològic de la Diputació de Balears

Durant els anys 30 es creà el Servei Meteorològic de la Diputació de Balears (SMDB) que funcionà fins als primers anys de la dècada dels 40, quan fou absorbit pel Servei Meteorològic Nacional. Així, per sort, no es perdé la feina feta, sinó que continuà i fins i tot s'incrementà.

És el 26 d'octubre de 1932 quan neix oficialment el Servei Meteorològic de la Diputació de Balears. Va ser durant la celebració del 7è Congrés de Metges de la Llengua Catalana quan se n'acordà la creació. En aquestes reunions, que se celebraven a Palma, hi assistiren consellers de la Generalitat de Catalunya, de la Diputació de Balears, regidors dels ajuntaments i un milenar de congressistes. D'entre aquests personatges, en destacà la presència d'Eduard Fontserè, director del Servei Meteorològic de Catalunya, un organisme creat onze anys abans.

Dia 30 de juny, en aquest congrés, s'hi dugué a terme una reunió a la qual assistiren el president de la Diputació de Balears, Sr. Francesc Julià; un conseller de la Generalitat, Sr. Pedro Domingo; el president de la Secció de Climatologia del Congrés de Metges, Sr. Eduard Fontserè; el tinent de batle de l'Ajuntament

de Palma, Sr. Andreu Crespí; els senyors Emili Darder, Jaume Escalas, Jordi Anckerman, Juan Durich, José Porcel, Guasp, Fortesa, Bartomeu Vanrell; i un representant del Foment del Turisme, el Sr. Francisco Vidal.

En aquesta reunió s'acordà organitzar i constituir una xarxa meteorològica amb l'ajuda de totes les corporacions, especialment de la Diputació de Balears.

Eduard Fontserè, director del Servei Meteorològic de Catalunya i un dels impulsors del SMDB.

Va ser la primera iniciativa meteorològica duita a terme per iniciativa pública a les illes, la qual va disposar de devers 50 estacions i va assentar les bases de la meteorologia illenca.

Un dels principals promotors del SMDB va ser Eduard Fontserè, el qual se n'havia de fer càrrec; però finalment l'encarregat de coordinar i posar en funcionament la xarxa d'observació va ser un conegut seu, Jordi Anckermann.

La idea principal fou que els mestres d'escola i els apotecaris fessin les observacions meteorològiques. De fet, fins al començament de la guerra els mestres tengueren molt de pes dins la Xarxa, encara que els que hi continuaren molts d'anys foren els apotecaris.

Manacor havia de ser un poble amb prou pes, ja que s'havien de fer observacions en les diverses escoles

rurals. A més, l'Escola Graduada havia de convertir-se en una de les principals estacions del SMDB. Es creà el 1934 i pocs mesos després s'amplià i es convertí en una estació completa que mesurava pluja, temperatura, humitat, direcció i força del vent i la radiació. Els mestres encarregats de les mesures eren Guillem Ruiz i Guillem Tur.

La Guerra Civil, però, truncà totes les seves expectatives i deixà de funcionar. El 1939 va intentar posar-se en marxa de nou, però no va anar bé i finalment només funcionà durant dos anys, abans que començàs la guerra.

Jordi Anckerman, durant l'observació de l'eclipsi de 1905; bastants anys més tard seria l'encarregat del SMDB.

A més de l'Escola Graduada, a sa Murtera i a l'escola de Son Macià també s'instal·laren pluviòmetres. Però degueren funcionar poc temps perquè no hem trobat cap còpia de les mesures. Així i tot sabem que hi funcionaren (com a mínim uns mesos, fins al començament de la guerra) perquè consten com a estacions actives en una llista de les que hi havia en funcionament el 31 de desembre de 1935.

La llista revela com a l'escola de sa Murtera hi havia un pluviòmetre i el mestre encarregat de les mesures era Pedro Crespí. També funcionava a l'escola de Son Macià, on el mestre encarregat era Pedro Garau. Al puig d'Alenar també se'n volia instal·lar un, però en aquest cas segurament no va funcionar mai.

El Servei Meteorològic Nacional

A principis dels anys 40 el Servei Meteorològic de la Diputació de Balears fou absorbit pel Servei Meteorològic Nacional, amb Josep M. Jansà Guardiola al capdavant en l'àmbit de les illes. Jansà fou la principal personalitat en el desenvolupament de l'observació i la investigació meteorològica a les Illes Balears.

Des de mitjan dels anys 40 i durant les dècades del 50 i 60, la meteorologia de les Illes Balears experimentà un notable creixement, tant pel que fa a observacions meteorològiques com per la quantitat i qualitat dels estudis, sobretot gràcies a les aportacions de Jansà, el qual es convertí en un dels millors coneixedors del temps a la conca mediterrània.

Des d'aquesta època fins ara la institució ha canviat de nom diverses vegades; actualment es coneix per Agència Estatal de Meteorologia (AEMET) i s'ha aconseguit tenir una de les xarxes meteorològiques de més densitat de l'Estat espanyol.

Des dels anys 40 fins ara s'han creat una gran quantitat d'estacions a Manacor. Nosaltres les diferenciam d'entre les urbanes, d'interior i les que es troben al vessant litoral.

Estacions urbanes:

- *Manacor Gesa*. Començà el 1958 i pensam que encara funciona tot i que ja no estigui ubicada a la subestació de Gesa. S'ha de dir que a finals de la dècada dels 50 i principi dels 60 Gesa va muntar pluviòmetres, sobretot a la serra de Tramuntana, però també en diferents subestacions que tenia a Mallorca. A Manacor la subestació va funcionar durant 12 anys: el 1959 i des del 1963 fins al 1973. Però hi ha un pluviòmetre oficial que rep el mateix nom a causa de la seva proximitat i, per tant, encara té continuïtat.
- *Manacor urbana Perles*. Té 40 anys, començà el 1968 i des del 1969 fins ara és completa. A més, també fa 32 anys que s'hi mesura la temperatura. (614)
- *Manacor Oleza*. Només funcionà durant dos anys, el 1992-93.
- *Al poliesportiu* també sabem que durant un temps es varen agafar dades, però de moment no podem concretar quan es produïren.

Estacions d'interior:

- *Can Sureda*. Des del 1975 fins ara no s'ha aturat mai de funcionar.
- *Es Caparó*. Just al llindar entre Manacor i Vilafranca, començà el 1981 i durant 10 anys s'hi mesurà la pluja. S'aturà el 1991.
- *Molí paperer*. Funcionà durant 33 anys des del 1968 i encara funciona, però té alguns buits el 1986 i a principis dels anys 90.
- *Es Rafal Roig*. 42 anys de mesures concentrats en dos períodes: des del 1934 al 1938 i del 1945 al 1979, fins que s'acabà el 1980. Té continuïtat

amb la sèrie de Can Bernat, el pagès que aleshores agafava les dades. Ho continua fent molt a prop des Rafal Roig.

- *Can Bernat*. 33 anys. De mitjan 1975 i des del 1976 fins avui dia funciona bé.
- *Ca s'Hereu*. 43 anys. Des del 1952 fins al 1993 funcionà correctament, però s'acabà el 1994.

Estacions del vessant litoral:

- *Port de Manacor*: començà el 1944 i va funcionar bé fins al 1952, però s'acabà aviat el 1953.
- *Son Josep Nou*: des de 1968 al 1977.
- *Son Mas Nou*: funcionà 23 anys, des del 1968 fins al 1992. Hi ha buits a la sèrie, concretament els anys 1987, 1991 i 1994.
- *Hospitalet Vell*: 12 anys de mesures, des del 1984 fins al 1995.
- *Es Picot*: 22 anys de mesures. Es posà en funcionament el 1986 i encara funciona. Com a curiositat, s'ha de dir que té uns dels rècords de pluja de les Balears: amb només 3 hores hi varen caure 240 mm. Va ser el 6 de setembre de 1989.
- *Ses Talaiotes*: 33 anys, començà el 1975 i encara funciona.
- *Son Suau Vell*: 12 anys de mesures; va començar el 1977 i es va aturar el 1989.

Totes aquestes dades són de pluviometria; però a més, a Manacor, hi trobam tres estacions que disposaren de mesures de temperatura:

- *Manacor*: 34 anys, des del 1974 i encara funciona.
- *Subestació*: 10 anys, 1963-1973.
- *Parc municipal*: 22 anys, 1978-1999.

Conclusions

Des del 1896 -quan es va crear el primer punt d'observació- fins ara Manacor ha disposat de multitud d'estacions meteorològiques. Hi ha mesures de l'època de la República que s'han perdut i només en sabem que funcionaren durant uns mesos per algunes llistes dels pluviòmetres que es trobaven actius. Però, així i tot, la quantitat d'observacions és bastant elevada, sobretot a partir dels anys 50 quan s'instal·laren pluviòmetres que encara es troben en funcionament. L'estació que registrà més anys de mesures és la de Son Crespí Vell, que amb més de 70 anys s'ha convertit en una de les sèries més antigues de les Illes Balears.

A grans trets, aquesta seria la cronologia dels pluviòmetres i estacions meteorològiques oficials a Manacor. S'han creat uns 23 observatoris oficials, la majoria pluviomètriques, nou dels quals amb una durada de més de 30 anys i, per tant, òptims per estudiar la climatologia de la zona.

BIBLIOGRAFIA

DIVERSOS AUTORS. *Territoris. Revista del Departament de Ciències de la Terra*. Universitat de les Illes Balears, 1998.

CENTRO METEOROLÓGICO DE BALEARES. *Boletín Mensual del Centro Meteorológico Baleares*.

FONTSERÈ, EDUARD. "Climatologia de la Mediterrània Occidental." VII Congrés de Metges de Llengua Catalana, 3-30. Secció primera. Barcelona, 1932.

AMENGUAL ANTONI, X. PONS GUILLEM, MARCH JOAN. Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'Eclipsi Total de Sol a la Mallorca del 1905.

ÁLVAREZ Y ALEÑAR JULIÁN (1902). *Las Islas Baleares (en especial Mallorca)*. Estación climatológica del Mediterráneo en el año 1900. Palma: Colomar.

VANRELL CAMPS, BARTOLOMÉ (1932). "De Climatología de Mallorca." VII Congrés de Metges de Llengua Catalana.

- Documentació de l'Arxiu del Consell de Mallorca.

- Documentació de l'Arxiu del Servei Meteorològic de Catalunya.

- Documentació de l'Arxiu Eduard Fontserè.

Aproximació a l'estudi del paisatge històric a través de la fitotoponímia. Alguns exemples de Manacor i Sant Llorenç des Cardassar.

Joan Caldentey Brunet

Miguel Grimalt Gelabert

Resum

El paisatge cultural, objecte d'estudi de la geografia, és un element d'interès patrimonial com a reflex del model econòmic i territorial d'una societat que, al cap i a la fi, és. Els paisatges culturals experimenten mutacions ocasionades per fenòmens com la substitució de cultius, plagues, abandonament de terres o la urbanització de l'espai rural. La fitotoponímia, és a dir, noms de lloc referits al món vegetal, és una font molt útil per estudiar aquests canvis, ja que existeix un vincle evident entre paisatge i vegetació.

Des d'aquesta òptica, analitzarem el paisatge històric que trobam en els noms de lloc referits a l'olivera (*Olea europaea*) i a la vinya (*Vitis vinifera*). Dos cultius paradigmàticament mediterranis que en temps preturístics tengueren molta més presència en el paisatge mallorquí que no ara en l'actualitat. Les àrees d'estudi del present treball són els termes de Manacor i Sant Llorenç des Cardassar, entitat municipal que fins a finals de segle XIX pertanyia a la primera.

Paraules claus

Fitotoponímia, topònim fòssil, paisatge cultural, paisatge històric, patrimoni paisatgístic, Manacor, Sant Llorenç des Cardassar.

1. El paisatge històric com a font d'estudi de la geografia

L'anàlisi del paisatge sempre ha de tenir present el dinamisme dels paisatges. L'home transforma els paisatges naturals -que a escala no humana també canvien- en paisatges culturals. Entre els segles XIX i XX es conformà dins la geografia un